

Ulysses

JAMES JOYCE BIJ DE BEZIGE BIJ

Een portret van de kunstenaar als jongeman

James Joyce

Ulysses

Vertaling Paul Claes en Mon Nys

2017
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

De Bezige Bij bedankt het ILE (Ireland Literature Exchange) voor de verstrekte subsidie.

Copyright © The Estate of James Joyce
Copyright Nederlandse vertaling © 1994 Paul Claes en Mon Nys
Eerste druk 1994
Achtste, gecorrigeerde druk 2017
Oorspronkelijke titel *Ulysses*
Oorspronkelijke uitgever Shakespeare and Company, Parijs, 1922
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 90 234 4385 8
NUR 302

debezigebij.nl

I

S tatisch kwam de dikke Buck Mulligan uit het trapgat. Hij droeg een kom zeepschuim waarop een spiegel en een scheermes gekruist lagen. Een gele kamerjas, die loshing, werd van achteren zachtjes opgetild door de luwe ochtendbries. Hij hield de kom omhoog en psalmodieerde:

– *Introibo ad altare Dei.*

Hij bleef staan, tuurde langs de donkere wenteltrap omlaag en riep toen ruw:

– Kom hier, Kinch! Kom hier, bange jezuïet!

Waardig schreed hij naar voren en besteeg de ronde geschutbank. Hij keerde zich om en zegende plechtig driemaal de toren, het omliggende land en de ontwakende bergen. Toen kreeg hij Stephen Dedalus in het oog, boog in zijn richting en maakte, gorgelend en schuddebol-lend, snel kruisjes in de lucht. Stephen Dedalus leunde misnoegd en slaperig met zijn armen op de bovenste traprand en keek koel naar het schuddende, gorgelende hoofd dat hem zegende, het lange paardenhoofd, en naar het lichte, ongetonsureerde haar, dat gevlamd en getint was als blank eiken.

Buck Mulligan gluurde even onder de spiegel en dekte de kom toen schielijk toe.

– Ingerukt mars! sprak hij streng.

Op preektoon vervolgde hij:

– Want dit, beminde gelovigen, is de ware Christine: met lichaam en ziel en bloed en tranen. Langzame muziek, graag. Ogen dicht, heren. Even geduld. Een klein probleem met de witte bloedlichaampjes hier. Stilte, allemaal.

Hij tuurde schuin omhoog en liet een langgerekt fluitsignaal horen, waarna hij een poos met gespannen aandacht wachtte. In zijn regelmatig wit gebit glinsterden hier en daar gouden spikkels. Chrysostomos. Twee schrille fluitstoten antwoordden in de stilte.

– Bedankt, ouwe jongen, riep hij monter. Prima zo. Zet de stroom maar af.

Hij wipte van de geschutbank, keek somber naar zijn toeschouwer en sloeg de losse slippen van zijn jas om zijn benen. Het dikke, bescha-duwde gezicht en de norske ovale kaak deden denken aan een prelaat, een middeleeuwse mecenas. Er daagde langzaam een olijke glimlach op zijn lippen.

– Gewoon bespottelijk! zei hij vrolijk. Die gekke naam van je, een oude Griek!

Hij wees vriendelijk plagend naar hem en liep grinnikend naar de

borstwering. Stephen Dedalus kwam naar boven, volgde hem lusteloos tot halverwege en ging op de rand van de geschutbank zitten. Hij bleef naar hem kijken terwijl hij zijn spiegel op de borstwering neerzette, zijn kwast in de kom doopte en wangen en hals inzepte.

Vrolijk ging de stem van Buck Mulligan verder.

– Ik heb ook een gekke naam: Malachi Mulligan, twee dactylen. Maar Helleens klinkt hij wel. Huppelend en zonnig als de bok zelve. We moeten beslist eens naar Athene. Ga je mee als ik die tante van me zover krijg dat ze twintig pond dokt?

Hij legde de kwast opzij en riep glunderend:

– En of hij meegaat! Die schriele jezuïet!

Toen hij uitgelachen was, begon hij zich zorgvuldig te scheren.

– Zeg, Mulligan, zei Stephen rustig.

– Ja, schat?

– Hoe lang blijft Haines hier nog in de toren?

Boven de rechterschouder van Buck Mulligan verscheen een geschoren wang.

– God, vind jij hem ook zo'n akelige vent? zei hij vrijmoedig. Zo'n saaie Saks. Hij vindt jou geen heer. God, die stomme Engelsen! Barsten van het geld en de maagpijn. Omdat hij van Oxford komt. Weet je, Dedalus, als er iemand Oxford-allures heeft, dan ben jij het. Hij snapt gewoon niks van je. Nee, mijn naam voor jou is de beste: Kinch, het lemmet.

Omzichtig schoor hij zijn kin.

– Hij heeft de hele nacht liggen razen over een zwarte panter, zei Stephen. Waar is het foedraal van zijn revolver?

– Een jammerlijke gek! zei Mulligan. Kneep je 'm?

– Nou en of, zei Stephen met klem en groeiende angst. Hier in het donker alleen met een man die ik niet ken en die raast en tiert dat hij een zwarte panter dood wil schieten. Jij hebt al mensen uit het water gered. Ik ben niet zo'n held. Als hij blijft, ga ik ervandoor.

Buck Mulligan keek bedenkelijk naar het schuim op zijn scheermes. Hij sprong van zijn plekje af en begon driftig in zijn broekzakken te zoeken.

– Stik! riep hij met dikke tong.

Hij liep naar de geschutbank, stak zijn hand in Stephens bovenzak en zei:

– Mag ik je neusdoek effe te leen om mijn mes af te veggen?

Stephen liet hem begaan toen hij een vieze, verfrommelde zakdoek te voorschijn trok en hem ostentatief bij een puntje omhooghield.

Buck Mulligan veegde het mes keurig af. Toen liet hij zijn blik over de zakdoek glijden en zei:

– De neusdoek van de bard! Een nieuwe artistieke kleur voor onze Ierse dichters: snotgroen. Kan je bijna proeven, hè?

Hij klom weer naar de borstwering toe en blikte over de baai van Dublin. Zijn blonde, eikenblanke haar trilde licht.

– God! zei hij rustig. Is de zee niet net zoals Algy zegt: een grote lieve moeder? De snotgroene zee. De scrotumverschrompelende zee. *Epi oinopa ponton*. Ach, Dedalus, de Grieken! Ik moet je les geven. je moet ze in het origineel lezen. *Thalatta! Thalatta!* Zij is onze grote lieve moeder. Kom maar kijken.

Stephen stond op en liep naar de borstwering. Vooroverleunend keek hij neer op het water en op de mailboot die de havenmond van Kingstown uit voer.

– Onze machtige moeder! zei Buck Mulligan.

Met een ruk wendde hij zijn grijze, speurende ogen van de zee naar het gezicht van Stephen.

– Die tante van me denkt dat jij je moeder vermoord hebt, zei hij. Daarom wil ze niet dat ik nog met je omga.

– Iemand moet haar vermoord hebben, zei Stephen somber.

– Verdomme Kinch, je had best kunnen knielen toen je stervende moeder dat vroeg, zei Buck Mulligan. Ik ben een al even grote Hyperboreër als jij. Maar dat je moeder je met haar laatste adem smeekt om te knielen en voor haar te bidden. En dat jij dat dan weigert. Je hebt iets boosaardigs...

Hij zweeg en zeepte zijn andere wang weer lichtjes in. Er krulde een toegeeflijke glimlach om zijn lippen.

– Maar een meesterlijke komediant! mompelde hij bij zichzelf, Kinch, de meesterlijkste komediant van allemaal!

Stilzwijgend, ernstig, schoor hij zich met zorg glad.

Met één elleboog op het ruwe graniet liet Stephen zijn voorhoofd tegen zijn handpalm rusten en keek naar de rafelige rand van zijn glimmend zwarte jasmouw. Pijn, die nog geen liefdespijn was, knaagde aan zijn hart. Zwijgend was ze hem na haar dood in een droom verschenen. Haar uitgeteerde lichaam in de wijde bruine doodskleren had een geur van was en rozenhout verspreid, haar adem, die zich over hem had gebogen, stom, verwijtend, een vage geur van doorweekte as. Over de kale manchetrans zag hij de zee, die door de weldoorvoede stem naast hem als een grote lieve moeder was begroet. De kring van baai en kim omsloot een matgroene vochtmassa. Naast haar doods-

bed had een witporseleinen kom gestaan met de groene, trage gal die zij in luid kreunende braakstoten uit haar wegtrottende lever had gewrongen.

Buck Mulligan veegde zijn scheermes opnieuw schoon.

– Arme duvel! zei hij met vriendelijke stem. Ik zal je een hemd en een paar neusdoeken cadeau doen. Hoe bevalt die tweedehandsbroek?

– Die zit me best, antwoordde Stephen.

Buck Mulligan begon aan het putje onder zijn onderlip.

– Gewoon bespottelijk, zei hij vergenoegd. Tweedebeensbroek zou beter zijn. God weet wat voor een zuiplap met sief die heeft gedragen. Ik heb nog een mooie pantalon met een krijtstreepje, grijs. Die zal je chic staan. Ik meen het, Kinch. In een behoorlijk pak zie je er verdomde goed uit.

– Laat maar, zei Stephen. Als hij grijs is, kan ik 'm niet dragen.

– Hij kan 'm niet dragen, sprak Buck Mulligan tegen zijn gezicht in de spiegel. Etiquette is etiquette. Hij vermoordt zijn moeder, maar een grijze broek kan hij niet dragen.

Hij duwde zijn scheermes keurig dicht en betastte met strelende voelsprietten van vingers de gladde huid.

Stephen wendde zijn blik van de zee af en richtte hem op het dikke gezicht met de rookblauwe, vinnige ogen.

– Die knaap die gisteravond bij me was in The Ship, zei Buck Mulligan, zegt dat je s.h. hebt. Hij werkt bij Conolly Norman in het dolhuis. Syfilitische hersenverweking.

Hij liet de spiegel een halve cirkel in de lucht beschrijven om het nieuws door te seinen in het zonlicht dat nu op de zee schitterde. Zijn opkrullende, geschoren lippen lachten evenals de randen van zijn witte glinsterende tanden. Zijn stevig gebouwde romp schudde van het lachen.

– Bekijk jezelf maar eens, zei hij, akelige bard!

Stephen boog zich voorover en tuurde naar de hem voorgehouden spiegel, die in een gebogen barst gebroken was. Haren overeind. Zoals hij en anderen mij zien. Wie heeft dit gezicht voor me uitgezocht? Deze arme duvel die nodig ontluisd moet worden. Hij vraagt het me ook al.

– Ik heb hem uit de kamer van het meisje gegapt, zei Buck Mulligan. Hij is geknipt voor haar. Die tante van me houdt er vanwege Malachi altijd foelilijke dienstboden op na. Leid hem niet in bekoring. En Ursula is haar naam.

Hij lachte opnieuw en onttrok de spiegel aan de turende ogen van Stephen.

– De woede van Caliban omdat hij zijn gezicht niet kon zien in een spiegel, zei hij. Had Wilde jou nog maar gezien!

Wijzend week Stephen achteruit en sprak met bitterheid:

– Het is een symbool van de Ierse kunst. De gebarsten spiegel van een dienstmeid.

Buck Mulligan stak opeens zijn arm door die van Stephen en liep met hem de toren rond. Zijn scheermes en spiegel rammelden in de zak waarin hij ze had gestopt.

– Het is niet mooi om je zo te plagen, Kinch, zei hij vriendelijk. God weet dat je meer intellect hebt dan al die anderen.

Weer gepareerd. Hij vreest het lancet van mijn talent zoals ik dat van hem. De koude stalen pen.

– Gebarsten spiegel van een dienstmeid! Ga dat tegen die ossenkop beneden zeggen en troggel hem een guinea af. Hij bulkt van het geld en vindt jou geen heer. Zijn ouwe heeft een bom duiten verdiend door schijtkruid aan de Zoeloes te verkopen of door ander gesjoemel. God, Kinch, als jij en ik eens samenwerkten, dan zouden we iets kunnen doen voor dit eiland. Het helleniseren.

De arm van Cranly. Zijn arm.

– En dan te bedenken dat jij bij die zwijnen moet schooien. Ik ben de enige die weet wat je bent. Waarom vertrouw je me niet wat meer? Wat heb ik jou in de weg gelegd? Gaat het om Haines? Als hij nog eens herrie schopt, haal ik Seymour erbij en dan pakken we hem nog erger aan dan ze indertijd met Clive Kempthorpe gedaan hebben.

Jeugdige kreten van goeude stemmen op de kamers van Clive Kempthorpe. Bleekgezichten: ze houden hun buik vast van het lachen en vallen tegen elkaar aan. Oei, ik besterf het! Deel haar het nieuws voorzichtig mee, Aubrey! Ik kan niet meer! Met de repen van zijn stukgeknipte hemd achter zich aan wapperend, hinkt en huppelt hij om de tafel heen, zijn broek op de hielen, door Ades van het Magdalen College met de kleermakersschaar achternagezeten. Een bang kalfsgezicht, verguld met marmelade. Je mag mijn broek niet uittrekken! Doe nou niet zo mal!

Kreten uit het open raam, die de avond op de binnenplaats verstoren. Een dove tuinman met een voorschoot, die het gezicht van Matthew Arnold als masker draagt, duwt zijn grasmaaier over het beschaduwde gazon en kijkt nauwlettend naar de dansende grassprietjes.

Aan ons... het nieuwe heidendom... *omphalos*.

– Laat hem maar blijven, zei Stephen. Er is niks aan de hand met hem, behalve 's nachts.

– Wat is er dan? vroeg Buck Mulligan ongeduldig. Voor de dag ermee. Ik speel open kaart met je. Wat heb je toch tegen me?

Ze bleven staan en keken in de richting van het Bray Head, de stompe kaap, die op het water lag als de bek van een slapende walvis. Stephen maakte rustig zijn arm vrij.

– Wil je dat ik het zeg? vroeg hij.

– Ja, wat is er? antwoordde Buck Mulligan. Ik herinner me niets.

Bij die woorden keek hij Stephen aan. Er streek een licht windje over zijn voorhoofd. Het wuifde zijn blonde, ongekamde haar zachtjes koelte toe en riep in zijn ogen zilveren stipjes van onrust wakker.

Stephen, al bedrukt door zijn eigen stem, zei:

– Herinner je je nog die eerste dag dat ik na de dood van mijn moeder bij je thuis kwam?

Buck Mulligan fronste vluchtig de wenkbrauwen en zei:

– Wat? Waar? Ik kan me niks herinneren. Ik herinner me alleen voorstellingen en gewaarwordingen. Hoezo? Wat is er toen in godsnaam gebeurd?

– Jij was thee aan het zetten, zei Stephen, en je liep het trapportaal over om nog wat warm water te halen. Je moeder kwam met een bezoeker uit de salon. Ze vroeg jou wie er op je kamer was.

– Ja? zei Buck Mulligan. Wat zei ik toen? Ik weet het niet meer.

– Je zei, antwoordde Stephen, *och, het is Dedalus maar, wiens moeder zopas verrekt is.*

Een blos, die hem er jonger en aantrekkelijker deed uitzien, steeg Buck Mulligan naar de wangen.

– Zei ik dat? vroeg hij. Nou? Wat is daar verkeerd aan?

Zenuwachtig schudde hij zijn gène van zich af.

– En wat is de dood, vroeg hij, die van je moeder, of van jou, of van mij? Jij hebt alleen maar je moeder zien sterven. Ik zie ze in het Materen Richmond-ziekenhuis iedere dag om zeep gaan en ze in de snijkamer aan mootjes hakken. Dat is verrekt erg, maar meer ook niet. Het maakt gewoon niks uit. Jij hebt niet willen knielen om voor je moeder op haar sterfbed te bidden toen ze erom vroeg. En waarom niet? Omdat jij een verduvelde jezuïet bent, alleen een averechtse. Ik vind het allemaal even bespottelijk en verrekt. Haar hersenkwabben werken niet meer. Ze zegt sir Peter Teazle tegen de dokter en plukt boterbloempjes van haar spreid. Doe wat ze vraagt tot het afgelopen is. Jij ging in tegen haar laatste wens vóór ze stierf en nu mok je tegen mij omdat ik niet loop te jengelen als zo'n kraai van Lalouette. Belachelijk! Ik zal het wel gezegd hebben. Ik wou de nagedachtenis van je moeder daarmee niet krenken.

Hij had zich bij het spreken opgewonden. Stephen verborg de gapende wonden die de woorden in zijn hart hadden geslagen, en zei heel koel:

- Het is niet omdat je mijn moeder hebt gekrenkt.
- Waarom dan wel? vroeg Buck Mulligan.
- Omdat je mij hebt gekrenkt, antwoordde Stephen.
- Buck Mulligan draaide zich op zijn hak om.
- Wat een onmogelijke vent! riep hij uit.

Hij liep snel weg langs de borstwering. Stephen bleef op zijn post staan en blikte over de kalme zee naar de kaap. Zee en kaap werden nu wazig. Bloed bonsde in zijn ogen en benevelde zijn blik. Hij voelde een koortsgloed op zijn wangen.

Binnen in de toren klonk een luide stem:

- Ben je boven, Mulligan?
- Ik kom al, antwoordde Buck Mulligan.

Hij keerde zich om naar Stephen en zei:

– Kijk naar de zee. Voelt die zich ooit gekrenkt? Laat Loyola stikken, Kinch, en kom mee naar beneden. Onze Brit moet zijn ochtend-spek.

Zijn hoofd kwam even weer tot stilstand in het trapgat, ter hoogte van het dak.

– Knies hier nu niet de hele dag over, zei hij. Consequentie is niet mijn sterkste kant. Laat dat zwaarmoedig broeden.

Zijn hoofd verdween, maar de dreun van zijn afdalende stem galmde uit het trapgat:

*Wend u niet af en broed niet meer
Op liefdes bittere geheim
Want Fergus ment de bronzen kar.*

Door de vredege ochtend dreven bosschaduwen vanaf het trapgat stil naar de zee waarover hij blikte. Dicht bij de kust en verderop spatte de waterspiegel wit op onder de schreden van lichtgeschoeide, voortijlende voeten. Blanke borst van de wazige zee. De zich verwevende tonen, twee aan twee. Een hand die de snaren van de harp betokkelde, de zich verwevende akkoorden versmolt. Waterwitte woordparen glinsterend op het wazige tij.

Er schoof een wolk voor de zon, traag, staag, tot de baai in dieper groen gehuld was. Ze lag onder hem, een kom vol bitter water. Het lied van Fergus: ik zong het alleen in huis, met langgerekte, donkere akkoorden. Haar deur stond open: zij wilde mijn gezang horen. Stil

van ontzag en medelijden ging ik naar haar bed toe. Zij lag in haar elendige bed te schreien. Om die woorden, Stephen: liefdes bittere geheim.

Waar nu?

Haar geheimen: oude veren waaiers, balboekjes met kwastjes, besprenkeld met muskus, een snuisterij van amberkralen in haar gesloten lade. Er hing een vogelkooi in het zonnige raam bij haar thuis toen ze een jong meisje was. Ze had de ouwe Royce in de revue *Turko de verschrikkelijke* horen zingen en samen met de anderen gelachen toen hij zong:

*Ik ben een man
Die nu en dan
Onzichtbaar worden kan.*

Fantasmatisch vermaak, weggeborgen: geparfumeerd met muskus.

Wend u niet af en broed niet meer.

Met haar speelgoed weggeborgen in de herinnering van de natuur. Herinneringen bestormden zijn broedend brein. Haar glas water uit de keukenkraan als ze tot de heilige tafel was genaderd. Een uitgeteerde, met bruine suiker gevulde appel, die in een donkere herfstavond op de haardplaat werd gepoft voor haar. Haar fraaie vingernagels rood van het bloed van geplette luizen, die in de hemdjes van de kinderen zaten.

In een droom was ze hem zwijgend verschenen, haar uitgeteerde lichaam in de wijde lijkwade had een geur van was en rozenhout verspreid, haar adem, met stomme verholen woorden over hem gebogen, een vage geur van doorweekte as.

Haar glazige ogen, die me uit de dood aanstaarden, om mijn ziel te schokken en te doen buigen. Op mij alleen gericht. De spookkaars om haar doodstrijd bij te lichten. Spookachtig licht op het gepijnigde gezicht. Haar schorre, luide adem, die gruwelijk reutelde, terwijl allen op hun knieën zaten te bidden. Haar ogen op mij gericht om me neer te dwingen. *Liliata rutilantium te confessorum turma circumdet: iubilantium te virginum chorus excipiat.*

Vampier! Aasgier!

Nee, moeder! Laat me los en laat me leven.

– Kinch ahoi!

Binnen in de toren zong de stem van Buck Mulligan. Ze kwam de trap op en riep opnieuw. Stephen, die nog steeds onder de kreet van

zijn ziel sidderde, hoorde warm stromend zonlicht en in de lucht achter zich vriendelijke woorden.

– Dedalus, kom toch als een braaf beestje naar beneden. Het ontbijt is klaar. Haines biedt zijn excuses aan omdat hij ons vannacht wakker heeft gemaakt. Alles is in orde.

– Ik kom, zei Stephen en draaide zich om.

– Ja, in Jezusnaam, zei Buck Mulligan. In mijn naam en in naam van ons allemaal.

Zijn hoofd verdween en verscheen weer.

– Ik heb het verteld over jouw symbool van de Ierse kunst. Hij zegt dat het erg knap gevonden is. Troggel jij hem een pond af? Een guinea, bedoel ik.

– Ik krijg vanochtend mijn geld, zei Stephen.

– In je schooltent? zei Buck Mulligan. Hoeveel? Vier pond? Leen er effe een.

– Als je 't nodig hebt, zei Stephen.

– Vier glimmende sovereigns, riep Buck Mulligan opgetogen. Dat wordt een groots gelag. Iets om alle druïdische druïden versted te doen staan. Vier allemachtige sovereigns.

Hij hief zijn handen ten hemel, liep stampvoetend de stenen trap af en zong daarbij vals met een Cockney-accent:

*Wat zal dat vrolijk drinken zijn,
Al die whisky, bier en wijn!
Voor onze koning
Op zijn kroningsdag!
Wat zal dat vrolijk drinken zijn
Op 's konings kroningsdag!*

Warme zonneschijn vrolijkte over de zee. De nikkelen scheerkom blonk, vergeten, op de borstwering. Waarom zou ik die mee naar beneden nemen? Of die de hele dag daar laten staan, vergeten vriendschap?

Hij liep erheen, hield de kom een poos in zijn handen; hij voelde de koelte ervan, rook het kleffige kwijl van het schuim waarin de kwast stak. Zo droeg ik vroeger in Clongowes het wierookscheepje. Ik ben nu een ander en toch dezelfde. Ook een dienaar. Een misdienaar van een dienaar.

In de duistere, gewelfde woonkamer van de toren was de gestalte van Buck Mulligan in kamerjas druk in de weer voor het haardvuur, waarvan hij de gele gloed nu eens afschermde en dan weer onthulde.

Er vielen twee bundels zacht daglicht uit de hoge schietgaten over de plavuïsvloer, en waar hun stralen samenkwamen, dreven kringelend een wolk van kolendamp en walmen van braadvet.

– We stikken hier nog, zei Buck Mulligan. Haines, wil jij de deur even openzetten?

Stephen legde de kom op het kastje. Een rijzig iemand stond op uit de hangmat waarin hij gezeten had, liep naar de deuropening en trok de binnendeur open.

– Heb je de sleutel? vroeg een stem.

– Dedalus heeft hem, zei Buck Mulligan. Jezus Mina, ik stik zowat!

Hij brulde zonder van het vuur op te kijken:

– Kinch!

– Hij zit in het slot, zei Stephen en liep erheen.

Tweemaal knarste de sleutel stroef in het slot en toen de zware deur half open was gezet, stroomden welkom licht en frisse lucht naar binnen. Haines bleef in de deuropening staan en keek naar buiten. Stephen sleepte zijn rechtop gezet valies naar de tafel en ging zitten wachten. Buck Mulligan kiepte de eieren met spek op de schotel naast hem. Toen bracht hij de schotel en een grote theepot naar de tafel, zette ze moeizaam neer en slaakte een zucht van verlichting.

– Ik smelt weg, zei hij, zoals de kaars zei toen... Maar stil nu! Geen woord meer daarover. Kinch, word wakker! Brood, boter, honing. Haines, kom binnen. Het voer is klaar. Heer, zegen ons en ook deze spijzen. Waar is de suiker? O jee, er is geen melk.

Stephen haalde het brood en de pot honing en de boterkoeler uit het kastje. Buck Mulligan ging zitten, bokkig plots.

– Wat is dit voor een tent? zei hij. Ik zei nog dat ze even na achten moest komen.

– We kunnen hem ook zwart drinken, zei Stephen dorstig. Er ligt nog een citroen in de kast.

– Loop naar de drommel met je Parijse maniertjes! zei Buck Mulligan. Ik wil melk van Sandycove.

Haines kwam uit de deuropening en zei rustig:

– Het vrouwtje komt eraan met de melk.

– Gods zegen zij met je! riep Buck Mulligan en sprong op van zijn stoel. Ga zitten. Schenk de thee maar in. De suiker zit in het zakje. Zeg, ik kan niet blijven klooiën met die roteieren.

Hij hakte door het baksel heen en kwakte de stukken op drie borden met de woorden:

– *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.*

Haines ging zitten om de thee in te schenken.

– Ik geef jullie elk twee klontjes, zei hij. Zeg, Mulligan, jij maakt wel sterke thee.

Terwijl Buck Mulligan dikke sneden van het brood hiew, zei hij met de temerige stem van een oude vrouw:

– As ik thee maak, dan is het ook thee, zoals moedertje Grogan zei. En as ik water maak, dan is het ook water.

– Sakkerloot, dit is théé, zei Haines.

Buck Mulligan hiew en teemde voort.

– *Jazeker, Mrs Cahill, zegt ze. Gut, mevrouw, zegt Mrs Cahill, God geve dat het niet in dezelfde pot is.*

Hij stiet zijn disgenoten ieder om de beurt een dikke snee brood toe, die hij op zijn mes had gespietst.

– Dat is volk, zei hij doodserieus, voor jouw boek, Haines. Vijf regels tekst en tien pagina's aantekeningen over het volk en de visgoden van Dundrum. Gedrukt door de twee toverheksen in het jaar van de grote wind.

Hij richtte zich tot Stephen, trok zijn wenkbrauwen op en vroeg met een fijn, weifelend stemmetje:

– Weet jij nog, broeder, of die thee en waterpot van moedertje Grogan ter sprake komt in de Mabinogion, of in de Oepanisjaden?

– Ik denk van niet, zei Stephen ernstig.

– Zo? zei Buck Mulligan op dezelfde toon. En waarom dan niet, als ik vragen mag?

– Ik dacht zo, zei Stephen terwijl hij verder at, dat hij noch in noch buiten de Mabinogion ooit bestaan heeft. Moedertje Grogan was naar alle waarschijnlijkheid familie van Mary Ann.

Er verscheen een verrukte glimlach op het gezicht van Buck Mulligan.

– Aardig! zei hij met een gemaakt lief stemmetje. Hij ontblootte zijn tanden en knipperde olijk met zijn ogen. Dacht je dat? Alleraardigst!

Maar plotseling bewolkte zijn gezicht helemaal en hij gromde met schor krakende stem, terwijl hij opnieuw krachtig op het brood inhiew:

*Die ouwe Mary Ann
Die kan het niks verrekken
D'r rokken op te trekken...*

Hij propte zijn mond vol ei en kauwde en bromde.

Een binnentredende gestalte verduisterde de deuropening.

– De melk, mijnheer!

– Kom binnen, mevrouw, zei Mulligan. Kinch, pak de kan even.

Een oude vrouw kwam naderbij en bleef aan de zijde van Stephen staan.

– Een mooie morgen, mijnheer, zei ze. Gode zij dank.

– Wie? zei Mulligan met een vluchtige blik op haar. O die!

Stephen reikte achter zich en pakte de melkkan uit het kastje.

– De eilandbewoners, zei Mulligan droog tegen Haines, hebben het vaak over de voorhuidenverzamelaar.

– Hoeveel, mijnheer? vroeg het oude vrouwtje.

– Een liter, zei Stephen.

Hij keek toe hoe ze in de maat en van daaruit in de kan de volle witte melk schonk, niet de hare. Oude verschrompelde tietten. Ze schonk opnieuw een maatvol en nog een scheutje. Oud en mysterieus was ze uit een morgenlijke wereld binnengetreden, misschien een bode. Terwijl ze de melk uitschonk, zei ze hoe goed die wel was. Bij dageraad op de malse weide gehurkt naast een geduldige koe, een toverkol op haar paddenstoel, haar gerimpelde vingers bedrijvig met de gutsende tepels. Om haar klonk geloei van herkenning, dauwzijg vee. Zijde der runderen en arm oud vrouwtje, eertijds aan haar gegeven namen. Een zwerwend besje, nederige gedaante van een onsterfelijke in dienst van haar veroveraar en haar vrolijke verrader, hun gemeenschappelijke bedrogen gade, een bode uit de mysterieuze morgen. Om te dienen of te verwijten? Hij kon het niet zeggen, maar weigerde haar gunst af te smeken.

– Dat vind ik ook, mevrouw, zei Buck Mulligan, terwijl hij melk in hun kopjes schonk.

– Proeft u maar, mijnheer, zei ze.

Hij dronk op haar verzoek.

– Als we maar van dergelijke goeie kost zouden leven, zei hij op vrij luide toon tegen haar, dan zouden we in dit land niet zoveel rotte tanden en rotte ingewanden hebben. We leven in een veenmoeras, we eten goedkoop voedsel en de straten zijn geplaveid met stof, paardenvijgen en fluimen van teringlijders.

– Studeert u medicijnen, mijnheer? vroeg de oude vrouw.

– Zeker, mevrouw, antwoordde Buck Mulligan.

– Kijk eens aan, zei ze.

Stephen luisterde in weigerig zwijgen. Ze buigt het oude hoofd voor een stem die haar luid toespreekt, haar chirurgijn, haar medicijnman;

mij versmaadt ze. Voor de stem die alles van haar zal vergeven en voor het graf zal zalven, behalve haar onreine vrouwenlendenen, gemaakt uit het vlees van de man, niet naar Gods gelijkenis, de prooi van de slang. En voor de luide stem die haar met haar verwonderde, onzekere ogen thans het zwijgen oplegt.

– Begrijpt u wat hij zegt? vroeg Stephen haar.

– Is dat Frans wat u spreekt? zei het oude vrouwtje tegen Haines.

Zelfverzekerd sprak Haines nu langer tegen haar.

– Iers, zei Buck Mulligan. Kent ge Gaelisch?

– Ik dacht al dat het Iers was, zei ze, zo te horen. Komt u uit het westen, mijnheer?

– Ik ben Engelsman, antwoordde Haines.

– Hij komt uit Engeland, zei Buck Mulligan, en hij vindt dat we in Ierland Iers moeten spreken.

– Eigenlijk wel, zei de oude vrouw, en ik schaam me dat ik het zelf niet spreek. Mensen die het kunnen weten hebben me gezegd dat het een prachtige taal is.

– Prachtig is niet het goeie woord, zei Buck Mulligan. Schitterend gewoon. Schenk nog wat thee in, Kinch. Ook een kopje, mevrouw?

– Neen, dank u, mijnheer, zei het oude vrouwtje. Ze schoof haar onderarm door het hengsel van de melkkan en maakte aanstalten om weg te gaan.

Haines zei tegen haar:

– Hebt u de rekening? Zouden we haar maar niet betalen, Mulligan?

Stephen schonk de drie kopjes opnieuw vol.

– De rekening, mijnheer? zei ze en bleef staan. Wel, dat is 's ochtends zeven keer een halve liter van twee pence is zevenmaal twee is een shilling en nog twee pence en de laatste drie keer een liter van vier pence is drie liter is een shilling. Dat is een shilling en één en twee is twee shilling en twee pence, mijnheer.

Buck Mulligan zuchtte en nadat hij een aan twee kanten dik beboterde korst in zijn mond had gestopt, strekte hij zijn benen uit en begon in zijn broekzakken te zoeken.

– Betaal met een blij gezicht, glimlachte Haines.

Stephen schonk voor de derde keer thee in. Flauw kleurde een lepel thee de dikke volle melk. Buck Mulligan haalde een tweeshillingstuk te voorschijn, draaide het tussen zijn vingers om en riep:

– Een mirakel!

Hij schoof het over de tafel naar de oude vrouw toe en zei:

*Vraag mij niet meer, mijn schat.
Ik gaf je al wat ik had.*

Stephen legde het geldstuk in haar niet al te gretige hand.

– U krijgt nog twee pence van ons, zei hij.

– Dat komt wel, mijnheer, zei ze en ze nam het geldstuk. Dat komt wel. Goeiemorgen, mijnheer.

Ze maakte een buiging en liep naar buiten, begeleid door het roerende gezang van Buck Mulligan:

*Hart van mijn hart, had ik meer,
'k Lei meer aan je voeten neer.*

Hij wendde zich tot Stephen en zei:

– Zonder gekheid, Dedalus. Ik ben blut. Ga als de bliksem naar die schooltent van je en kom met wat geld terug. Vandaag moeten de barden drinken en fuiven. Ierland verwacht dat iedere man heden zijn plicht doet.

– Dat doet me eraan denken, zei Haines opstaande, dat ik vandaag naar jullie nationale bibliotheek moet.

– Eerst zwemmen, zei Buck Mulligan.

Hij draaide zich om naar Stephen en vroeg minzaam:

– Is het vandaag niet je maandelijks wasdag, Kinch?

Daarop zei hij tegen Haines:

– De onreine bard wil per se één keer per maand in het water.

– Ierland ligt al altijd in het water van de golfstroom, zei Stephen, terwijl hij honing over een snee brood liet druppelen.

De stem van Haines klonk uit de hoek waar hij behendig een das om het losse boord van zijn tennishirt knoopte:

– Ik zou graag een verzameling van je gezegdes aanleggen als je dat goed vindt.

Spreekt tegen mij. Zij wassen en plassen en schrobben. Knaging des harten. Geweten. Hier is nog een vlek.

– Dat over die gebarsten spiegel van een dienstmeid als symbool van de Ierse kunst is deksels goed.

Buck Mulligan schopte Stephen onder tafel tegen zijn voet en zei op warme toon:

– Wacht maar tot hij over Hamlet begint, Haines.

– Heus, ik meen het, sprak Haines nog altijd tegen Stephen. Ik was er net over aan het denken toen dat ouwe mens binnenkwam.

– Brengt het mij wat op? zei Stephen.

Haines lachte, nam zijn slappe grijze hoed van de haak van de hangmat en zei:

– Ik zou het echt niet weten.

Hij slenterde naar de deuropening. Buck Mulligan boog zich voorover naar Stephen en zei op heftige toon:

– Je hebt het verpest. Waarom zei je dat nou?

– Waarom? zei Stephen. Het gaat erom aan geld te komen. Van wie? Van de melkvrouw of van hem. Het is lood om oud ijzer, hoe dan ook.

– Ik steek over jou de loftrompet, zei Buck Mulligan, en dan kom jij met je slinkse blik en je loense jezuïetenstreken.

– Er valt weinig te verwachten, zei Stephen, van haar of van hem.

Buck Mulligan zuchtte melodramatisch en legde zijn hand op Stephens arm.

– Van mij wel, Kinch, zei hij.

Opeens veranderde hij van toon:

– God, om je de waarheid te zeggen, ik denk dat je gelijk hebt. Ze kunnen van mij voor de rest ook de pot op. Waarom pak je ze niet aan zoals ik? Laat ze naar de hel lopen. Kom, we moeten weg uit deze tent.

Hij stond op, maakte plechtig zijn ceintuur los, ontdeed zich van zijn kamerjas en zei berustend:

– Mulligan wordt van zijn klederen beroofd.

Hij leegde zijn zakken op de tafel.

– Hier is je neusdoek, zei hij.

En terwijl hij zijn stijve boord en weerspannige das omdeed, sprak hij ze toe en beknorde ze, samen met zijn bungelende horlogeketting. Zijn handen verdwenen in zijn koffer en rommelden erin terwijl hij om een schone zakdoek riep. God, we moeten het personage alleen maar aankleden. Ik heb roodbruine handschoenen en groene schoenen nodig. Tegenspraak. Spreek ik mezelf tegen? Best, dan spreek ik mezelf maar tegen. Malachi, de vliegende Mercurius. Er vloog een slap zwart projectiel uit zijn pratende handen.

– En hier is je Quartier-Latin-hoed, zei hij.

Stephen raapte hem van de grond en zette hem op. In de deuropening riep Haines naar hen:

– Komen jullie, jongens?

– Ik ben klaar, antwoordde Buck Mulligan en liep naar de deur. Kom mee, Kinch. Je hebt nu wel alles op wat er over was.

Gelaten schreed hij met plechtige woorden en tred de deur uit en sprak welhaast met leedwezen:

– En naar buiten gaande, weende hij bitterballen.

Stephen nam zijn essenstok van zijn vaste plek, volgde hen naar buiten en trok, terwijl zij de ladder afdaalden, de trage ijzeren deur dicht en sloot die af. Hij stopte de enorme sleutel in zijn binnenzak.

Aan de voet van de ladder vroeg Buck Mulligan:

– Heb je de sleutel?

– Die heb ik bij me, zei Stephen en hij ging hun voor.

Hij liep door. Achter zich hoorde hij Buck Mulligan met zijn zware badhanddoek de toppen van varens of grassen neerknuppelen.

– Liggen, meneer! Hoe durft u, meneer!

Haines vroeg:

– Betalen jullie huur voor die toren?

– Twaalf pond, zei Buck Mulligan.

– Aan de minister van Oorlog, voegde Stephen er over zijn schouder aan toe.

Ze bleven staan terwijl Haines de toren overschouwde en ten slotte zei:

– Lijkt me nogal guur in de winter. Een Martello-toren zeggen jullie daartegen?

– Billy Pitt heeft die laten bouwen, zei Buck Mulligan, toen de Fransman kwam van overzee. Maar die van ons is de *omphalos*.

– Wat is jouw opvatting over Hamlet? vroeg Haines aan Stephen.

– Nee, nee, riep Buck Mulligan geërgerd uit. Ik voel me nu niet in vorm voor Thomas van Aquino en de vijftig argumenten die hij bedacht heeft om zijn theorie te onderbouwen. Wacht tot ik een paar glazen op heb.

Hij wendde zich tot Stephen en zei terwijl hij keurig de punten van zijn lichtgele vest naar beneden trok:

– Met minder dan drie glazen speel je het niet klaar, hè Kinch?

– Het heeft al zo lang gewacht, zei Stephen lusteloos, het kan best nog wat langer wachten.

– Je prikkelt mijn nieuwsgierigheid, zei Haines minzaam. Is het een paradox?

– Pfff! zei Buck Mulligan. Voor Wilde en paradoxen zijn we te oud geworden. Het is doodsimpel. Hij bewijst algebraïsch dat de kleinzoon van Hamlet de grootvader van Shakespeare is en dat hijzelf de geest van zijn eigen vader is.

– Wat? zei Haines en hij wees weifelend naar Stephen. Hijzelf?

Buck Mulligan sloeg zijn handdoek als een stoel om zijn hals en boog zich slap van het lachen naar het oor van Stephen:

– O, schim van Kinch senior! Japhet op zoek naar een vader!

– 's Ochtends zijn wij altijd moe, zei Stephen tegen Haines. En het is een vrij lang verhaal.

Buck Mulligan, die weer doorliep, hief zijn handen omhoog.

– Het heilig glas alleen kan de tong van Dedalus losmaken, zei hij.

– Ik bedoel, legde Haines Stephen uit terwijl ze volgden, dat deze toren en deze klip hier mij ergens aan Elseneur doen denken. *Die van haar voet naar zee voorover helt*, weet je wel.

Opeens keerde Buck Mulligan zich een ogenblik naar Stephen om, maar hij zei niets. In dat stralende moment van stilte zag Stephen zijn eigen beeld in goedkope, stoffige rouw tussen hun fleurige kledij.

– Het is een wonderlijk verhaal, zei Haines, zodat ze weer bleven staan.

Ogen, vaal als de zee die de wind had aangewakkerd, valer, strak en behoudzaam. Als een heerser over de zeeën blikte hij zuidwaarts over de baai, leeg op de rookpluim van de mailboot na, onscherp op de stralende kim, en een zeil dat bij de Muglins overstag ging.

– Ik heb er ergens een theologische interpretatie van gelezen, zei hij mijmerend. Het begrip Vader en Zoon. De Zoon die streeft naar verzoening met de Vader.

Metene zette Buck Mulligan een blij, breed lachend gezicht. Hij keek hen aan: zijn welgevormde mond hing gelukzalig open en zijn ogen, waaruit hij opeens alle schrandereheid had doen wijken, knipperden van dolle vreugde. Hij schudde zijn hoofd als een pop heen en weer, de randen van zijn panama trilden, en hij begon met kalme, vrolijke, komische stem te zingen:

'k Ben een knotsgekke gozer die allen begoochel.

Mijn moeder is joods en mijn vader een vogel.

Ik voel me bij Jozef de Zager niet thuis.

Dus proost op mijn leerlingen én op mijn kruis.

Waarschuwend hief hij een wijsvinger.

En steekt met mijn godlijkheid iemand de draak,

Dan krijgt hij geen spat van de wijn die ik maak,

Maar drinkt zich van water een klinkklare kater

Wanneer ik mijn wijn weer verander in water.

Bij wijze van afscheid rukte hij snel even aan de essenstok van Stephen. Terwijl hij naar de rand van de klip rende, liet hij zijn handen fladderen als de vinnen of vleugels van iemand die ten hemel gaat stijgen, en zong:

*Vaarwel dan, vaarwel! Laat ieder het lezen
En meld Jan, Piet en Gerrit dat ik ben verzezen.
Mijn vadertje stond voor mijn vliegekunst model.
Het tocht op d' Olijffberg – Vaarwel dan, vaarwel!*

Hij dartelde voor hen uit naar de diepte van de Fortyfoot, liet zijn handen als vleugels fladderen, sprong lichtvoetig. Zijn mercuriushoed trilde in de frisse bries, die zijn korte vogelkreetjes naar hen terugvoerde.

Haines, die ingehouden had staan lachen, liep met Stephen door en zei:

– We zouden er eigenlijk niet om mogen lachen. Het klinkt nogal blasfemisch. Dat wil zeggen, ik ben niet gelovig. Maar door die vrolijkheid van hem verliest het toch zijn scherpe kantjes, hè? Hoe is de titel? Jozef de Zager?

– De ballade van jolige Jezus, antwoordde Stephen.

– Zo, zei Haines, had je het al eens eerder gehoord?

– Driemaal daags, na de maaltijd, zei Stephen droog.

– Jij bent toch ook niet gelovig? vroeg Haines. Ik bedoel, gelovig in de strikte betekenis van het woord. Scheppen uit het niets en wonderen en een persoonlijke God.

– Dat woord heeft volgens mij maar één betekenis, zei Stephen.

Haines bleef staan om een gladzilveren koker te voorschijn te halen waarin een groene steen fonkelde. Hij knipte hem met zijn duim open en offreerde een sigaret.

– Dank je, zei Stephen en nam er een.

Haines bediende zich en klikte de koker dicht. Hij stak hem weer in zijn zijzak en haalde uit zijn vestzak een nikkelen tondeldoos, knipte ook die open en nadat hij zijn sigaret had aangestoken, hield hij in de kom van zijn handen Stephen het brandende tondel voor.

– Ja, natuurlijk, zei hij, terwijl ze doorliepen. Je gelooft of je gelooft niet. Persoonlijk heb ik dat begrip van een persoonlijke God nooit kunnen pruimen. Jij toch ook niet?

– In mij aanschouw je, zei Stephen met grimmig misnoegen, een afschrikwekkend voorbeeld van het vrije denken.

In afwachting van een wederwoord liep hij door en sleepte zijn esenstok naast zich over de grond. Het dopje volgde licht op het pad, snerpde achter zijn hielen aan. Mijn beschermengel, achter me, die roept: Steeeeeeeeeeephen! Een beverige streep over het pad. Vanavond lopen ze eroverheen, als ze hier in 't donker terugkeren. Hij wil die sleutel graag hebben. Die is van mij. Ik heb de huur betaald. Nu eet